

Jak badać libertariańską teorię sprawiedliwości? Uwagi metodologiczne na temat struktury, problemów i metod badania teorii dedukcyjnej

24/2018

Political Dialogues

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/DP.2018.008>

Abstract

In the present essay we share our ideas concerning methods by which the libertarian theory of justice should, in our opinion, be investigated. First of all, we classify libertarianism as a deductive theory that derives all its statements from the first principles of justice: the self-ownership principle, the homestead principle and the principle of voluntariness in transfer. We distinguish two modes of inquiry that should be employed with regard to the libertarian theory: conceptual and substantive investigations. In the first area the Hohfeldian analysis of the fundamental jural conceptions proves to be highly illuminating. In the second area the traditional philosophical investigations, thought experiments and transcendental inquiries promise to yield good results.

Keywords: libertarianism, Hohfeldian analysis, theory of justice, methodology, political philosophy

Abstrakt

Esej niniejszy przedstawia rozważania na temat metod badania libertariańskiej

teorii sprawiedliwości. W pierwszym rzędzie klasyfikuje on libertarianizm jako teorię dedukcyjną, która wywodzi wszystkie swoje twierdzenia z pierwszych zasad sprawiedliwości: zasady autowłasności, zasady pierwotnego zawłaszczenia i zasady dobrowolności transferu. Esej przeprowadza dystynkcję pomiędzy dwoma sposobami badania libertariańskiej teorii sprawiedliwości: badaniem konceptualnym i substancjalnym. W pierwszej sferze owocne zastosowanie znajduje hohfeldowska analiza podstawowych pojęć jurystycznych. W drugiej natomiast tradycyjne metody dociekań filozoficznych, eksperymenty myślowe i badania transcendentalne wydają się przynosić wartościowe poznawczo rezultaty.

Słowa kluczowe: libertarianizm, analiza hohfeldowska, teoria sprawiedliwości, metodologia, filozofia polityczna

1. Wprowadzenie: struktura, problemy i metody badania teorii libertariańskiej

Libertarianizm jest dedukcyjną teorią polityczną. Być może należałoby powiedzieć, że jest on dedukcyjną teorią spo-

łeczną w szerokim sensie, który to sens obejmuje teorię sprawiedliwości i prawa, teorię ekonomii (znaną jako austriacka teoria ekonomii) a nawet działania ludzkiego jako takiego (prakseologię), teorię socjologiczną (analizę klasową realnie istniejących społeczeństw) czy teorię polityczną w ścisłym sensie, czyli teorię państwa, władzy i reżimów politycznych. Dedukcyjny charakter libertarianizmu wyraża się w fakcie, iż wszystkie jego wzmiankowane powyżej gałęzie wyrastają – w głównej mierze na drodze inferencji lub subsumpcji konkretnych przypadków pod ogólną regułę – ze wspólnego pierwiastka, którym jest kategoria własności prywatnej, a konkretnie eksplikacja tej kategorii na gruncie teorii własności i zawłaszczenia zorganizowanej wokół centralnego twierdzenia, ostatecznego aksjomatu całego systemu, czyli zasady autowłasności.

Przeto libertariańska teoria sprawiedliwości i prawa jest ogólnie rzecz biorąc ciągiem materialnych dedukcji od zasady autowłasności do konkretnych rozwiązań prawnych w takich szczegółowych kwestiach, jak imigracja, własność intelektualna, aborcja, usiłowanie zabójstwa, podżeganie do zbrodni, groźby karalne czy opodatkowanie¹. Libertariańska, rothbardiańska, austriacka teoria ekonomii jest natomiast co do zasady analogicznym rozumowaniem dedukcyjnym od aksjomatu działania – zgodnie z którym człowiek ma subiektywną hierarchię celów oraz dokonuje świadomego i wolnego wyboru (libertariańskie pojęcie wolności, wolnego wyboru czy wolnej wymiany presuponuje libertariańską teorię własności prywatnej²) środków pro-

wadzących do ich realizacji³ – do takich szczegółowych zagadnień, jak problem ceny monopolowej, źródeł dochodów pierwotnych czynników produkcji czy popytu na pieniądź⁴. Libertariańska teoria socjologiczna (będąca w sensie strukturalnym analogonem marksizmu) jest z kolei zastosowaniem teorii własności prywatnej i pierwotnego zawłaszczenia do charakterystyki społeczeństw, dynamiki ich rozwoju, procesów kształtowania się instytucji społecznych, podziałów socjo-politycznych, grup interesu, stref wpływu, konfliktów *etc.* w kategoriach walki klas definiowanych ze względu na ich stosunek do własności środków produkcji i dóbr konsumpcyjnych⁵. W końcu libertariańska teoria polityczna *sensu stricto* nie jest niczym innym, niż aplikacją libertariańskiej teorii praw własności prywatnej do klasyfikacji, komparatystyki, charakterystyki działania, dynamiki rozwoju czy badania różnorodnych skutków funkcjonowania systemów politycznych⁶.

Na marginesie zauważyć należy, że tak rozumiana libertariańska teoria społeczna realizuje wszystkie główne cele

danej osoby do jej ciała i mienia *nie* są naruszone”. M. Rothbard, *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2011, s. 50.

³ M. Rothbard, *Praxeology as the Method of the Social Sciences*, w: M. Rothbard, *Economic Controversies*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2011, s. 33.

⁴ M. Rothbard, *Man, Economy, and State with Power and Market*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2009, s. 636, 478, 756.

⁵ Zob. H.-H. Hoppe, *Marxist and Austrian Class Analysis*, w: H.-H. Hoppe, *The Economics and Ethics of Private Property*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2006, s. 117–138.

⁶ Zob. H.-H. Hoppe, *A Theory of Socialism and Capitalism*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2010; H.-H. Hoppe, *Democracy – the God that Failed*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2007; H.-H. Hoppe, *From Aristocracy to Monarchy to Democracy*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2014.

¹ Por. M. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, New York University Press, New York, 1998, s. 29–161.

² Pisze Rothbard: „Możemy teraz zobaczyć, jak libertarianin definiuje ‘wolność’. Wolność jest stanem, w którym uzasadnione prawa własności

badawcze – abstrahując od wymogów formułowanych w ramach pozytywnego paradygmatu metodologicznego – stawiane teoriom naukowym. Po pierwsze, opisuje ona, klasyfikuje, typologizuje, porównuje i, co w obszarze diagnozy najważniejsze, wyjaśnia zjawiska społeczne za pomocą spójnej ramy conceptualnej i budowanej na jej podstawie koherentnego zbioru twierdzeń połączonych ze sobą relacjami logicznymi, przede wszystkim relacjami wynikania. Po drugie, realizuje ona w pewnej mierze najwyższy cel nauki, czyli przewiduje przyszły stan zjawisk społecznych – co najbardziej widoczne jest w jej ekonomicznej części – poprzez formułowanie apodyktycznych, aczkolwiek warunkowych (gdyż obowiązujących wyłącznie przy zachowaniu kontrfaktycznie rozumianego warunku *ceteris paribus*) twierdzeń predyktywnych. Jako przykłady mogą posłużyć tu choćby następujące warunkowe przewidywania: (1) wprowadzenie skutecznej ceny maksymalnej na dany towar spowoduje niedobór tego towaru na rynku, *ceteris paribus*⁷; (2) wprowadzenie płacy minimalnej powyżej rynku, spowoduje, przy innych warunkach niezmiennych, wzrost bezrobocia⁸. W tym zakresie pozwala ona również na badanie skutków konkretnych interwencji, instytucji, rozwiązań prawnych, politycznych czy ekonomicznych dla życia społecznego i indywidualnego⁹. Po trzecie, teoria ta generuje implikacje dla praktyki życia społecznego, politycznego czy ekonomicznego. Wśród

nich można wskazać na przykład postulaty *de lege ferenda* wyprowadzane z libertariańskiej teorii sprawiedliwości i prawa czy sferę ekonomii stosowanej pozwalającej formułować kierunki polityki monetarnej czy fiskalnej skutkujące wzrostem produkcji krajowej czy ograniczeniem cykli koniunkturalnych. W końcu, teoria ta spełnia funkcję krytyczną w dwojakim sensie tego słowa. Oferuje ona analityczne i substancjalne instrumentarium do prowadzenia krytycznego badania pojęć politycznych, prawnych czy ekonomicznych oraz umożliwia krytykę społeczną rozumianą jako demaskowanie mechanizmów działania istniejących reżimów państwowych, instytucji politycznych czy relacji władzy i dominacji.

W niniejszym eseju chcielibyśmy odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób badać czy też rozwijać tę dedukcyjną teorię społeczną w tym jej obszarze, który zasadnie może być określony mianem jej filozoficznego fundamentu czy też twardego rdzenia, z którego wyrastają jej wszystkie inne odgałęzienia, twierdzenia czy aplikacje, czyli w obszarze teorii sprawiedliwości.

Nasze rozważania rozpoczniemy jednak od tego, w jaki sposób teorii tej nie badać, to znaczy nie tyle w jaki sposób nie należy jej badać, co w jaki sposób badać jej po prostu nie można, w silnym, logicznym sensie słowa 'można'. Zwrócenie uwagi na ten negatywny aspekt naszego głównego pytania jest z kolei konieczne ze względu na dominację pewnego przekonania co do tego, na czym polega badanie teorii filozoficzno-politycznych i jakimi metodami je prowadzić. Otóż badanie *dedukcyjnej* teorii politycznej, w tym wypadku libertariańskiej teorii sprawiedliwości, nie może – powiedzmy to raz jeszcze, logicznie rzecz biorąc nie może – polegać na badaniu poglądów re-

⁷ Zob. M. Rothbard, *Man, Economy...*, s. 1075–1076.

⁸ Inne przykłady warunkowych predykcji zob. H.-H. Hoppe, *Economic Science and the Austrian Method*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2007, s. 14–15.

⁹ Na temat skutków interwencji politycznych w wolny rynek zob. M. Rothbard, *Man, Economy...*, s. 1047–1369.

prezentantów tej teorii, które zawarli oni w swoich traktatach, przypisach, listach, pamiętnikach, bieżących komentarzach politycznych czy rozprawach na inne tematy i które to poglądy ewoluowały w trakcie ich życia oraz zapośredniczone były przez sytuację polityczną, w której żyli¹⁰. Kwestie te należą raczej do biografii, historii myśli czy sztuki interpretacji zmierzającej zazwyczaj do odkrycia tego, co autor miał naprawdę na myśli, niż do badania naukowej wartości teorii filozoficzno-politycznej. Jedno z drugim ma co najwyżej bardzo luźny związek – analogiczny do tego, jaki zachodzi pomiędzy tym, co Poincaré sądził na temat możliwości dowiedzenia swojej hipotezy oraz w jakich okolicznościach ją sformułował a tym, czy hipoteza ta faktycznie posiadała swój dowód. Na tej samej zasadzie, odpowiedzią na merytoryczne pytanie o to, czy z twierdzenia, iż każda osoba jest oryginalnie właścicielem swojej pracy wynika twierdzenie, iż jest ona właścicielem zasobu, który z pracą tą złączyła, nie może być erudycyjna uwaga na temat roli, jaką w promocji interesów burżuazji i kapitalizmu czy też w opozycji wobec monarchii absolutnej odgrywała, w zamierzeniach Locke'a bądź wbrew nim, laborystyczna teoria pierwotnego nabycia. Poznanie okoliczności historycznych, uwarunkowań politycznych, związków ze strukturami władzy, osobistych przekonań, liczenie wypowiedzi za i przeciw, cytowanie ezoterycznych pism, identyfikowanie pomyłek w przypisach *etc.* nie jest w stanie rozstrzygnąć pytania o to, czy z twierdzenia *p* wynika twierdzenie *q*. Badanie dedukcyjnej, libertariańskiej teorii

sprawiedliwości nie może więc być tak zwanym badaniem myśli, historią idei, hermeneutyką czy krytyczną analizą dyskursu. Musi być, przede wszystkim, analizą filozoficzną bazującą na logice formalnej, eksplikacji istniejących pojęć, transcendentálním badaniu warunków ich możliwości, konsultacji naszych intuicji lingwistycznych i moralnych ewokowanych przez eksperymenty myślowe.

Jak zauważyliśmy powyżej, libertariańska teoria sprawiedliwości jest zbiorem logicznie uporządkowanych twierdzeń na temat dystrybucji praw własności prywatnej do zasobów rzadkich. Jej ambicją jako teorii dedukcyjnej jest to, aby prawdziwość owych twierdzeń była wyłącznie funkcją prawdziwości pierwszych zasad (zasady autowłasności, zasady pierwotnego zawłaszczenia czy zasady dobrowolnego transferu), z których twierdzenia te są wyprowadzane na drodze poprawnego rozumowania. Na przykład, jeżeli prawdą jest, że każdy z nas ma prawo własności prywatnej do swojego ciała, to prawdą musi być także to, że każdy z nas ma prawo własności prywatnej do części tego ciała i że jest mu w związku z tym jurystycznie dozwolone zbycie owych części. Podobnie, jeżeli prawdą jest, że każdy, kto jako pierwszy złączy swoją pracę z niczym zasobem, uzyskuje do tego zasobu absolutne prawo własności prywatnej, to prawdą musi być również to, że wszelki rodzaj opodatkowania wiąże się z naruszeniem tego prawa. Bez względu na to, czy konkluzje te wydają się nam atrakcyjne czy nie, ich prawdziwość jest gwarantowana prawdziwością przesłanek, z których są one wywodzone oraz poprawnością rozumowania, za pomocą którego dokonuje się takiej inferencji. Jeżeli przesłanki te są prawdziwe a użyte rozumowanie poprawne, płynące z nich wnioski – bez względu na to, czy tego chcemy, czy nie

¹⁰ Zob. L. Strauss, *Sokratejskie pytania. Eseje wybrane*, tłum. P. Maciejko, Aletheia, Warszawa 1998; P. Śpiewak, *Filozof i polityka. Uwagi o myśli Leo Straussa*, w: *Dziedzictwo greckie we współczesnej filozofii politycznej*, red. P. Kłoczowski, OMP, Kraków 2004, s. 67–90.

i bez względu na to, czy dany libertariański autor je podziela, czy nie – muszą być prawdziwe. Jasnym jest zatem, że kluczową kwestią z punktu widzenia ważności libertariańskiej teorii sprawiedliwości jest zagadnienie prawdziwości jej pierwszych zasad oraz poprawności rozumowania prowadzącego od owych przesłanek do szczegółowych twierdzeń na temat konkretnych dystrybucji praw własności do zasobów rzadkich.

Kluczowy obszar w badaniach nad libertariańską teorią sprawiedliwości krystalizuje się więc bardzo wyraźnie: jest to zagadnienie podstaw libertarianizmu, pierwszych zasad tej teorii (zasady autowłasności, zasady pierwotnego zawłaszczenia czy zasady dobrowolnego transferu), na których muszą opierać się rozwiązania wszelkich szczegółowych kwestii i w których muszą znajdować swoje uzasadnienie wszystkie konkretne dystrybucje praw własności proponowane przez tę teorię. Precyzyjna eksplikacja treści owych zasad, analiza ich koniecznych presupozycji oraz określenie ich statusu logicznego i źródeł obowiązania jest niezbędna dla poprawnego sformułowania wniosków na temat szczegółowych alokacji praw własności prywatnej, w tym zwłaszcza dla rozstrzygnięcia głównych sporów – takich jak na przykład kwestie własności intelektualnej, imigracji czy praw dzieci – toczących się w ramach tej teorii.

Jak zatem badać podstawy libertariańskiej teorii sprawiedliwości? Ponieważ ostatnie pięć lat naszej pracy badawczej poświęciliśmy praktycznie wyłącznie analizie tychże podstaw, próbę odpowiedzi na to pytanie oprzemy na sposobie, w jaki sami staraliśmy się to robić i na wnioskach, do których doszliśmy.

2. Formalne aspekty teorii libertariańskiej i metody ich badania

W pierwszej kolejności należy więc zauważyć, że głównym zadaniem libertariańskiej teorii sprawiedliwości jest udzielenie wyczerpującej i spójnej odpowiedzi na pytanie o to, komu powinny zostać przyznane prawa podmiotowe, specyficznie prawa własności prywatnej. Zagadnienie to ma oczywiście charakter substancjalny, ponieważ zmierza ono do rozstrzygnięcia moralnej kwestii tego, co się komu należy i kto powinien decydować o czym.

Od razu widać jednak, że temu substancjalnemu pytaniu o dystrybucję praw własności towarzyszy pytanie *stricte* formalne czy też conceptualne: Czym są owe prawa, które mają podlegać danej dystrybucji (w przeciwieństwie do pytania substancjalnego, jak prawa te powinny być dystrybuowane)? Co libertariańska teoria sprawiedliwości rozumie przez pojęcie prawa podmiotowego czy też prawa własności (w przeciwieństwie do pytania etycznego, komu powinno przyznać się te prawa)? Jakie charakterystyki formalne prawa te posiadają (w przeciwieństwie do pytania moralnego, na jakiej podstawie prawa te powinny być przyznawane)? Co to znaczy mieć prawo podmiotowe (w przeciwieństwie do pytania substancjalnego, kto powinien mieć prawa podmiotowe)? Warto však zwrócić uwagę na okoliczność, iż jeśli byłoby tak, że termin ‘prawo podmiotowe’ czy też ‘prawo własności’, którym posługuje się libertariańska teoria sprawiedliwości, posiadałby różne znaczenia, to rozumowania, w których by występował, byłyby logicznie wadliwe – byłyby klasycznymi przykładami paralogizmów czy błędów *non sequitur* – albowiem ich konkluzje zawierałyby pojęcia nieobecne w ich przesłankach.

Pierwszą fundamentalną grupą zagadnień u podstaw libertarianizmu jest więc bez wątpienia zbiór problemów formalnych i konceptualnych związanych ze znaczeniem głównych terminów figurujących w treści pierwszych zasad libertariańskiej teorii sprawiedliwości, charakterystykami logicznymi obiektów, które mają być przez zasady te dystrybuowane, związkami modalnymi, które pomiędzy tymi obiektami zachodzą *etc.* W zakresie tych zagadnień powszechnie uznanym podejściem badawczym jest zaś hohfeldowska analiza podstawowych pojęć jurydycznych i łączących je relacji deontycznych wspomagana formalnymi teoriami – Teorią Woli lub Teorią Interesu – ukierunkowania praw podmiotowych¹¹.

Po pierwsze, analiza hohfeldowska pozwala precyzyjnie odpowiedzieć na pytanie o to, co libertariańska teoria sprawiedliwości rozumie, a nawet co musi rozumieć – ze względu na fakt, iż analiza ta odkrywa logikę języka praw i obowiązków – przez pojęcie prawa podmiotowego, prawa własności prywatnej czy prawa autowłasności. W naszych badaniach nad podstawami libertarianizmu zadanie to realizowaliśmy na przestrzeni wielu artykułów, jednak przede wszystkim uczyniliśmy je naszym problemem badawczym w studium *Libertarianizm i teoria praw podmiotowych* („Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2018, nr 58, ss. 41–59), w którym poza analizą hohfeldowską pojęcia prawa podmiotowego skupiliśmy się na odpowiedzi na pytanie o to, jaką teorię ukierunkowania praw podmiotowych, Teorię Woli czy Teorię Interesu, presuponuje libertariańska

teoria sprawiedliwości. W tekście tym argumentowaliśmy za tezą, iż teorią tą jest Teoria Woli, która konceptualizuje osobę uprawnioną jako „suwerena w małej skali”¹². Podobne zadanie realizowaliśmy też w artykule *Problem aksjomatyczności zasady autowłasności w filozofii politycznej libertarianizmu* („Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2016, nr 49, ss. 42–64), w którym obok rozważania głównego zagadnienia statusu logicznego i źródeł obowiązywania zasady autowłasności dokonaliśmy także eksplikacji pojęć samoposiadania i autowłasności oraz podjęliśmy próbę identyfikacji łączących je relacji logicznych.

Po drugie, pozwalająca określić, co libertariańska teoria sprawiedliwości rozumie przez ‘prawo podmiotowe’ – a w związku z tym również to, w jakim znaczeniu termin ten funkcjonuje w konkretnych rozumowaniach, argumentach czy twierdzeniach tej teorii – analiza hohfeldowska umożliwia również zidentyfikowanie różnorodnych błędów formalnych (takich jak *non sequitur*, *regressus ad infinitum* czy *petitio principii*) pojawiających się zarówno w rozumowaniach budowanych w ramach tej teorii, jak i w argumentach wobec niej krytycznych. Identyfikacja owych błędów prowadzi zaś albo do refutacji i rewizji treści pierwszych zasad libertariańskiej teorii sprawiedliwości, z których błędy te wynikają, albo do ich koroboracji i jeszcze precyzyjniejszej eksplikacji, jeśli błędy te pojawiają się w argumentach wobec nich krytycznych, albo do artykulacji poprawnych (a odrzucenia wadliwych) wniosków płynących z owych zasad, jeśli precyzyjna eksplikacja ich treści wykazuje błędy w samym procesie dedukcji.

¹¹ Steiner pisze: „Początkiem mądrości w tych kwestiach jest powszechnie uznana klasyfikacja pozycji jurydycznych rozwinięta przez Wesleya N. Hohfelda”. H. Steiner, *An Essay on Rights*, Blackwell Publishers, Oxford, 1994, s. 59.

¹² H.L.A. Hart, *Essays on Bentham: Jurisprudence and Political Theory*, Oxford University Press, Oxford, 1982, s. 183.

W naszych badaniach wskazywaliśmy na potrzebę takiej rewizji pierwszych zasad libertariańskiej teorii sprawiedliwości w związku z błędami formalnymi, do których w swej oryginalnej treści zasady te prowadzą, w kilku artykułach. W studium *The Blockian Proviso and Rationality of Property Rights* („Libertarian Papers: A Journal of Philosophy, Politics, and Economics”, 2017, vol. 9, nr 1, ss. 114–128) wykazaliśmy za pomocą analizy hohfeldowskiej, iż zasada pierwotnego zawłaszczenia, która wyposaża oryginalnego nabywcę w absolutne prawo własności prywatnej, generuje sprzeczność logiczną w systemie praw własności prywatnej i wymaga w związku z tym ograniczenia swojego absolutystycznego charakteru poprzez dopuszczenie jakiegoś rodzaju służebności na poprawnie zawłaszczonej ziemi. Podobnie w artykule *Problem dobrowolnego niewolnictwa w filozofii politycznej libertarianizmu* („Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2017, nr 54, ss. 61–84) wskazywaliśmy, że charakterystyki formalne praw podmiotowych nie pozwalają libertariańskiej teorii sprawiedliwości na nieodwracalną dystrybucję uprawnień autowłasności – a co za tym idzie na nierozpoznanie ważności umów o tzw. dobrowolne niewolnictwo – ponieważ skutkowałaby ona *regressus ad infinitum* w systemie praw własności prywatnej. Zasada autowłasności musi zatem zostać zrewidowana poprzez wyeliminowanie z niej warunku niezbywalności uprawnień własności do osoby.

Z kolei w artykule *Libertarianism, Freedom and the Problem of Circularity* („Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2018, nr 59, ss. 7–17) posłużyliśmy się analizą hohfeldowską w celu koroboracji libertariańskiej zasady dobrowolnego transferu, zgodnie z którą dana cesja uprawnień jest cesją dobro-

wolną (a więc skuteczną prawnie) wtedy i tylko wtedy, gdy nie wiąże się ona z naruszeniem praw własności prywatnej cedenta, w tym specyficznie, gdy nie jest ona dokonana w wyniku groźby naruszenia takich praw. Koroborację libertariańskiej zasady dobrowolnego transferu przeprowadziliśmy poprzez wykazanie, iż jeden z głównych argumentów krytycznych wobec tej zasady, zarzucający jej kołowość w definiowaniu dobrowolności, sam prowadzi do sprzeczności logicznej.

W końcu hohfeldowska eksplikacja pojęcia prawa podmiotowego i jego związku z zasadą *ubi ius ibi remedium* pozwoliła nam na zajęcie stanowiska w jednym z głównych sporów toczących się w libertariańskiej literaturze przedmiotu poprzez wydedukowanie spójnego z tą zasadą stanowiska libertarianizmu w kwestii aborcji. Wyniki naszych dociekań opublikowaliśmy w tekście *Ewikcjonizm i zasada ubi ius ibi remedium: problem aborcji w filozofii politycznej libertarianizmu* („Studia Polityczne”, 2018, nr 46, ss. 207–222). Podobnie zastosowanie analizy hohfeldowskiej do zagadnienia migracji – kolejnego kluczowego sporu w libertariańskiej literaturze przedmiotu – umożliwiło nam wydedukowanie negatywnej odpowiedzi na pytanie o to, czy na gruncie libertarianizmu może istnieć prawo do migracji. Uzyskane wyniki przedstawiliśmy w artykule *Problem migracji w filozofii politycznej libertarianizmu* („Civitas: Studia z Filozofii Polityki”, 2016, nr 19, ss. 75–96).

3. Substancjalne aspekty teorii libertariańskiej i sposoby ich badania

Obok analiz *stricte* konceptualnych, drugą fundamentalną grupą zagadnień u podstaw libertarianizmu jest substancjalny, typowo filozoficzno-polityczny wymiar pierwszych zasad tej teorii

sprawiedliwości. W tym obszarze również można stawiać analogiczne pytania o treść owych zasad (np. o to, jakie fakty operatywne powinny decydować o konstytuowaniu się oryginalnych tytułów własności do zasobów rzadkich – złączenie z pracą czy pierwsze posiadanie), o ich koroborację w konfrontacji z ujęciami krytycznymi (np. deskryptywnymi ujęciami wolności) oraz o poprawną dedukcję płynących z nich wniosków, które z powrotem rzucają światło na rodzaje zasady i pozwalają tym samym pełniej uświadomić sobie ich znaczenie. Kluczowym jest jednak podkreślenie substancjalnego charakteru rozważanych tu problemów. Pytania o to, jakie kryteria czy procedury powinny decydować o nabyciu tytułów własności do zasobów rzadkich; do jakich rodzajów rzeczy tytuły te powinny się odnosić; jakie akty mowy powinny konstytuować niedozwoloną ingerencję w owe prawa; do jakich działań lub zaniechań jednostka powinna mieć prawo *etc.*, są pytaniami o moralne i polityczne uzasadnienia konkretnych dystrybucji wolności i obowiązków w wolnym społeczeństwie. Nie są one pytaniami o to, co rozumiemy przez dane pojęcia czy jak definiujemy dane pozycje normatywne, lecz o to, które z tych pozycji, na jakiej podstawie i komu powinny przysługiwać.

Wśród tak rozumianych zagadnień substancjalnych na pierwszy plan wysuwają się bez wątpienia kwestie dotyczące treści głównych zasad libertariańskiej teorii sprawiedliwości: zasady autowłasności, pierwotnego zawłaszczenia i dobrowolnego transferu. Jaka konkretnie treść mają te zasady i dlaczego? Które ich rozumienie i z jakich powodów powinno być preferowane? Jakie konsekwencje dla dystrybucji praw własności rodzą ich alternatywne ujęcia? Czy któraś z alternatywnych interpretacji

owych zasad nie prowadzi do paradoksalnych alokacji uprawnień? W naszych badaniach staraliśmy się rozstrzygnąć te i podobne pytania o treść fundamentalnych aksjomatów i pojęć libertariańskiej teorii sprawiedliwości. W artykule *Libertarianism and Original Appropriation* („Historia i Polityka”, 2017, t. 29, ss. 43–56) naszym głównym celem było zestawienie ze sobą dwóch dominujących ujęć zasady pierwotnego zawłaszczenia – koncepcji laborystycznej i posesoryjnej – i dyskusja zarówno ich filozoficznej atrakcyjności, jak i problematyczności, w tym specyficznie dyskusja uzasadnień moralnych i politycznych, które przemawiają za ich przyjęciem. Konfrontując ze sobą te dwie teorie pierwotnego zawłaszczenia staraliśmy się odpowiedzieć na pytanie, która z koncepcji może zapewnić libertarianizmowi silniejsze podstawy filozoficzne. Argumentowaliśmy, iż ujęcie posesoryjne czerpie swoją główną przewagę z faktu, iż w przeciwieństwie do teorii laborystycznej wydaje się ono gwarantować kompozybilność zbiorowi praw podmiotowych dystrybuowanych na jego podstawie. Z kolei w artykule *A Libertarian Theory of Threat* („Studia Polityczne”, 2016, nr 43, ss. 91–108) podjęliśmy z naszym współautorem, Igorem Wysocikiem, próbę dookreślenia treści zasady dobrowolnego transferu poprzez odpowiedź na pytanie o to, jakiego rodzaju akty mowy konstytuują na gruncie libertariańskiej teorii sprawiedliwości groźbę bezprawną i anulują w związku z tym dobrowolność transferu. Wysunięta w tekście hipoteza łączyła libertariańskie pojęcie groźby z zapowiadaniem w akcie mowy naruszeniem praw własności prywatnej ofiary, proponując tym samym normatywną koncepcję dobrowolności czy też wolności jako takiej. Rozstrzygnięcia substancjalne zawarte w rzeczonym artykule – dotyczące tego, jakie akty

mowy powinny według libertariańskiej teorii sprawiedliwości traktowane być jako groźby bezprawne – wraz z analizami konceptualnymi przedstawionymi we wspomnianym wyżej tekście *Libertarianism, Freedom and the Problem of Circularity* składają się na szkic libertariańskiej koncepcji „wolności jako własności”¹³ i dostarczają jej wielowymiarowego uzasadnienia. Tak rozumianą libertariańską teorię wolności jako własności mogliśmy natomiast skonfrontować krytycznie z jej głównymi filozoficznymi oponentami – deskryptywnymi koncepcjami wolności Isaiah Berlina i Quentina Skinnera – w polemicznym artykule *Trzecia koncepcja wolności Quentina Skinnera: krytyka libertariańska (Quentin Skinner: metoda historyczna i wolność republikańska*, red. Janusz Grygień, UMK, Toruń 2016, ss. 265–281).

Substancjalne dociekania na temat właściwej treści pierwszych zasad libertariańskiej teorii sprawiedliwości pozwoliły nam z kolei uzyskać bardziej klarowny i precyzyjny obraz konkretnych rozwiązań – zwłaszcza w obszarze głównych sporów toczonych w libertariańskiej literaturze przedmiotu a dotyczących własności intelektualnej, praw dzieci czy tzw. paleolibertarianizmu (libertarianizmu konserwatywnego) – dedukowanych z tych zasad. Przede wszystkim, zwróciliśmy uwagę na związek, jaki zachodzi pomiędzy posesoryjną koncepcją pierwotnego zawłaszczenia, która postrzega prawa własności prywatnej jako narzędzia unikania konfliktów o zasoby rzadkie, a stanowiskiem libertarianizmu w kwestii własności intelektualnej. Jak argumentowaliśmy w artykule *Anarcho-Capitalism, Aggression*

and Copyright („Political Dialogues: Journal of Political Theory”, 2014, nr 16, ss. 37–47) – zajmując tym samym stanowisko w jednej z czołowych debat w literaturze – jeżeli funkcją praw własności prywatnej jest zapobieganie konfliktom związanym z faktem rzadkości zasobów, to instytucja własności intelektualnej, po pierwsze, przeciwdziała realizacji tej funkcji kreując rzadkość tam, gdzie nie występuje ona naturalnie, czyli w sferze obiektów niematerialnych oraz, po drugie, z konieczności narusza prawa własności prywatnej do obiektów materialnych. Z posesoryjnie rozumianej zasady pierwotnego zawłaszczenia musi zatem wynikać negacja instytucji własności intelektualnej. Z kolei w tekście *Libertarianism and Obligatory Child Support* („Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2015, nr 48, ss. 90–106) staraliśmy się odpowiedzieć na pytanie dotyczące konkretnego aspektu jednej z najbardziej problematycznych kwestii w całej filozofii politycznej libertarianizmu, mianowicie zagadnienia praw dzieci, specyficznie zaś tego, jakie rozwiązania co do obowiązków alimentacyjnych mogą zostać wydedukowane z alternatywnych ujęć głównych zasad libertariańskiej sprawiedliwości dystrybucyjnej. Argumentowaliśmy na rzecz hipotezy, iż obowiązki te nie są kompatybilne z klasycznie, rothbardiańsko rozumianymi zasadami sprawiedliwości, aczkolwiek mogą one znaleźć oparcie w niestandardowych koncepcjach pierwotnego zawłaszczenia, takich jak np. etyka odkrywcy-twórcy. Podobnie w artykule *Hans-Hermann Hoppe: konserwatywny anarchokapitalista* (Hans-Hermann Hoppe, *Krótką historia człowieka: Libertariańska rekonstrukcja postępu i upadku*, tłum. Łukasz Dominiak, Fijorr Publishing, Warszawa 2014, ss. 9–24) podjęliśmy problem społecznych i obyczajowych konsekwencji

¹³ F. van Dun, *Freedom and Property: Where They Conflict*, w: *Property, Freedom & Society*, red. J.G. Hülsmann, S. Kinsella, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2009.

anarchokapitalistycznego ładu prawnego. Zajmując stanowisko w sporze o paleolibertarianizm, staraliśmy się przedstawić argumenty za tezą – argumenty odwołujące się *inter alia* do logiki rynku ubezpieczeń – iż skutki społeczne konsekwentnej implementacji libertariańskich zasad sprawiedliwości miałyby charakter konserwatywny. W tym kontekście scharakteryzowaliśmy też filozofię polityczną Hansa-Hermann Hoppego jako w głównej mierze skupioną wokół takiej właśnie paleolibertariańskiej tezy. W końcu w napisanym wspólnie z Walterem Blockiem tekście *Libertarian Theory of Bribery and Incitement: A Reformulation* („MEST Journal”, 2017, vol. 5, nr 2, ss. 95–101) nie zabraliśmy być może głosu w żadnym palącym sporze, aczkolwiek dzięki zastosowaniu metody dedukcyjnej wnieśliśmy wkład w rozwój libertariańskiej teorii sprawiedliwości jako takiej przeprowadzając refutację błędnej, aczkolwiek przyjętej w literaturze przedmiotu za sprawą Rothbarda, klasyfikacji czynnego łapownictwa jako czynu dozwolonego i wskazując, iż poprawna subsumpcja łapownictwa polega na potraktowaniu tej praktyki jako przykładu podlegania do popełnienia czynu zabronionego.

4. Transcendentalne aspekty badań nad libertariańską teorią sprawiedliwości

Zauważyć należy jednak, że omówione powyżej, konceptualne i substancjalne zagadnienia treści głównych zasad libertariańskiej teorii sprawiedliwości, ich koroboracji bądź też refutacji i rewizji w przypadku błędów, dedukcji szczegółowych rozwiązań i związanej z nią dodatkowej eksplikacji owych pierwszych przesłanek a także ich konfrontacji

z ujęciami krytycznymi, nie wyczerpują bynajmniej problemu podstaw libertariańszemu. Nawet bowiem jeśli udałoby się nadać tym zasadom i wyprowadzanym z nich szczegółowym wnioskom postać perfekcyjnie koherentną; nawet gdyby udało się zbić wszelką krytykę płynącą pod ich adresem ze strony alternatywnych teorii; nawet jeśli akceptując owe zasady bylibyśmy logicznie zmuszeni do zaakceptowania również wszystkich płynących z nich konkluzji co do konkretnych dystrybucji praw własności, to nadal nie byłoby jasne, dlaczego mielibyśmy przyjmować same te zasady. Nadal stałoby przed nami pytanie o status logiczny i źródło obowiązywania pierwszych przesłanek libertariańskiej teorii sprawiedliwości – i właśnie to pytanie wyznacza trzeci obszar badań nad podstawami libertarianizmu.

W tym zakresie kluczowe jest oczywiście zagadnienie ugruntowania, źródła obowiązywania i statusu logicznego najbardziej fundamentalnej zasady całego libertariańskiego systemu dedukcyjnego, mianowicie zasady autowłasności. W literaturze przedmiotu można oczywiście wskazać różne koncepcje mocy obowiązywania tej zasady: intuicjonizm (Michael Huemer), kontraktualizm (Jan Narveson), jusnaturalizm (Murray Rothbard). Każda z tych koncepcji podlega jednak dalszej dyskusji i krytyce na gruncie innych dyscyplin filozoficznych – czy to epistemologii, czy teorii racjonalności, czy metafizyki i antropologii filozoficznej. W tej mierze, w jakiej ugruntowanie zasady autowłasności zasadza się na twierdzeniach formułowanych w ramach którejś z tych koncepcji, siła obowiązywania owej zasady i wszystkich dedukowanych z niej rozwiązań jest wyłącznie funkcją wiarygodności danej koncepcji. Dlatego też najbardziej pożądanym sposobem ugruntowania zasady autowłasności by-

łoby jej ugruntowanie transcendentalne, które wykazywałoby, iż zasada ta posiada status logiczny aksjomatu w silnym sensie tego słowa, to znaczy, iż jest ona presuponowana przez każdy akt argumentacji, w tym przez wszelką krytykę lub alternatywne względem libertarianizmu teorie sprawiedliwości i że nie można w związku z tym zanegować jej obowiązywania bez popadania w sprzeczność logiczną lub performatywną.

Próba przedstawienia takiego transcendentalnego ugruntowania zasady autowłasności została oczywiście podjęta przez Hansa-Hermann'a Hoppego i znana jest w literaturze przedmiotu jako etyka argumentacji. Dyskusja nad tym, czy próba ta się powiodła, jest jedną z głównych debat toczonych w ramach filozofii politycznej libertarianizmu. W naszych badaniach także próbowaliśmy wnieść wkład do tej dyskusji w artykule *Problem aksjomatyczności zasady autowłasności w filozofii politycznej libertarianizmu* („Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2016, nr 49, ss. 42–64), w którym postulowaliśmy, że rozwiązanie rzeczoności problemu musi wychodzić od precyzyjnej eksplikacji głównych kategorii filozoficzno-politycznych (samoposiadanie *vs.* autowłasność) wykorzystywanych w argumentacji za aksjomatycznym statusem zasady autowłasności oraz od identyfikacji relacji logicznych łączących te kategorie. Uzasadniając tezę, iż samoposiadanie implikuje autowłasność, staraliśmy się wesprzeć etykę argumentacji w jej identyfikacji zasady autowłasności jako *Bedingung der Möglichkeit* wszelkiej argumentacji, w tym zwłaszcza wszelkich teorii sprawiedliwości, które chciałyby wystąpić jako koncepcje alternatywne w stosunku do libertarianizmu.

Podobny, transcendentalny tok rozumowania zastosowaliśmy też do krytyki innych aspektów konkurencyjnych

względem libertarianizmu teorii sprawiedliwości. W artykule *Three Rival Visions of Distributive Justice: The Indirect Case for Libertarianism* („Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2014, nr 44, ss. 7–21) wskazywaliśmy, jakie twierdzenia na temat życia politycznego oraz alokacji dóbr rzadkich również musiałyby być prawdziwe, aby utylitarystyczne i egalitarystyczne teorie sprawiedliwości mogły obowiązywać. Biorąc pod uwagę fakt, iż przynajmniej części tych twierdzeń nie byłibyśmy skłonni zaakceptować oraz to, że niektóre z nich nie znajdują nawet uzasadnienia na gruncie tych teorii sprawiedliwości, które je presuponują, to przeprowadzona przez nas identyfikacja takich transcendentalnych warunków możliwości alternatywnych względem libertarianizmu koncepcji redystrybucji może konstytuować swoisty dowód nie wprost na rzecz libertariańskich zasad sprawiedliwości.

Tak jak inne teorie sprawiedliwości oraz ich główne zasady presuponują określone twierdzenia na temat rzeczywistości, tak też zasada autowłasności wydaje się presuponować określoną antropologię filozoficzną. Stąd też pytanie o to, jakiego rodzaju istotą musi być człowiek, skoro możliwym jest dla niego bycie autowłaścicielem, stało się przedmiotem naszych dociekań w artykule *Libertarianizm i teoria tożsamości: koncepcja najbliższego kontynuatora Roberta Nozicka jako teoria tła zasady autowłasności* („Politeja”, 2017, nr 48, ss. 63–84). W tekście tym argumentowaliśmy, iż to, jaka teoria tożsamości osobowej presuponowana jest przez zasadę autowłasności, wydaje się zależeć od tego, czy zasada ta rozumiana jest wąsko (wyłącznie jako prawo własności do ciała) czy szeroko (zarówno jako prawo własności do ciała, jak i do umysłu). W tym pierwszym przypadku silnie dualistyczne ko-

notacje pojęcia autowłasności wydają się sugerować jakiegoś rodzaju redukcjonistyczną teorię tożsamości, taką jak rozważana przez nas koncepcja najbliższego kontynuatora Roberta Nozicka. W tym drugim przypadku bardziej koherentne z zasadą autowłasności wydają się być nieredukcjonistyczne teorie osoby ludzkiej, takie jak na przykład koncepcja hylemorficzna.

5. Podsumowanie

Reasumując, badanie dedukcyjnej teorii sprawiedliwości, jaką jest teoria libertariańska, musi koncentrować się na relacjach logicznych pomiędzy twierdzeniami formułowanymi w jej ramach. Ponieważ ostatecznie twierdzenia te wynikają z pierwszych zasad systemu dedukcyjnego i z nich czerpią również całą swoją siłę wiążącą, badanie spójności i wiarygodności teorii libertariańskiej w naturalny sposób skupia się na eksplikacji, analizie czy krytyce owych zasad. Zadanie to można realizować na poziomie konceptualnym oraz substancjalnym poprzez refutację i rewizję zasad rodzących sprzeczności, koroborację tych, które opierają się krytyce, dedukcję szczegółowych rozwiązań rzucających światło na ich treść oraz badanie źródeł ugruntowania pierwszych przesłanek systemu. Sposób, w jaki staraliśmy się to robić w naszych dotychczasowych badaniach, posłużył nam tu za ilustrację tego zagadnienia, którego zakres i poziom skomplikowania zdecydowanie przekracza to, co byliśmy w stanie powiedzieć w tym krótkim eseju. Jasnym jest również, że znaczenie, jakie dla kultury, prawa czy gospodarki płynie z badań nad takimi teoriami społecznymi, jak libertarianizm, mogło zostać tutaj jedynie wzmiankowane. Nie ulega jednak wątpliwości, że, na przykład, pytania o koherentny i spr-

wiedliwy system uprawnień są kluczowe z punktu widzenia problemu obowiązywania pozytywnych porządków prawnych; że, analiza warunków akumulacji kapitału czy wzrostu dobrobytu jest zagadnieniem fundamentalnym z perspektywy spójnej realizacji interesów ekonomicznych jednostek; że trudno o bardziej relewantne dla kultury współczesnej i jej kondycji dociekania niż indagacje o to, czy człowiek powinien traktować swoje ciało i swoją osobę, jak własność.

Literatura:

H.L.A. Hart, *Essays on Bentham: Jurisprudence and Political Theory*, Oxford University Press, Oxford, 1982.

H.-H. Hoppe, *Democracy – the God that Failed*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2007.

H.-H. Hoppe, *Economic Science and the Austrian Method*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2007.

H.-H. Hoppe, *From Aristocracy to Monarchy to Democracy*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2014.

H.-H. Hoppe, *Marxist and Austrian Class Analysis*, w: H.-H. Hoppe, *The Economics and Ethics of Private Property*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2006.

H.-H. Hoppe, *A Theory of Socialism and Capitalism*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2010.

M. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, New York University Press, New York, 1998.

M. Rothbard, *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2011.

M. Rothbard, *Man, Economy, and State with Power and Market*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2009.

- M. Rothbard, *Praxeology as the Method of the Social Sciences*, w: M. Rothbard, *Economic Controversies*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2011.
- H. Steiner, *An Essay on Rights*, Blackwell Publishers, Oxford, 1994, s. 59.
- L. Strauss, *Sokratejskie pytania. Eseje wybrane*, tłum. P. Maciejko, Aletheia, Warszawa 1998.
- P. Śpiewak, *Filozof i polityka. Uwagi o myśli Leo Straussa*, w: *Dziedzictwo greckie we współczesnej filozofii politycznej*, red. P. Kłoczowski, OMP, Kraków 2004.
- F. van Dun, *Freedom and Property: Where They Conflict*, w: *Property, Freedom & Society*, red. J.G. Hülsmann, S. Kinsella, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2009.
- Własne artykuły wykorzystane celem ilustracji tez eseju:**
- Ł. Dominiak, *Anarcho-Capitalism, Aggression and Copyright*, „Political Dialogues: Journal of Political Theory”, 2014, nr 16, ss. 37–47.
- Ł. Dominiak, *The Blockian Proviso and Rationality of Property Rights*, „Libertarian Papers: A Journal of Philosophy, Politics, and Economics”, 2017, vol. 9, nr 1, ss. 114–128.
- Ł. Dominiak, *Ewikcjonizm i zasada ubi ius ibi remedium: problem aborcji w filozofii politycznej libertarianizmu*, „Studia Polityczne”, 2018, nr 46, ss. 207–222.
- Ł. Dominiak, *Hans-Hermann Hoppe: konserwatywny anarchokapitalista*, Hans-Hermann Hoppe, *Krótką historia człowieka: Libertarianńska rekonstrukcja postępu i upadku*, tłum. Łukasz Dominiak, Fijorr Publishing, Warszawa 2014, ss. 9–24.
- Ł. Dominiak, *Libertarianism and Original Appropriation*, „Historia i Polityka”, 2017, t. 29, ss. 43–56.
- Ł. Dominiak, *Libertarianism, Freedom and the Problem of Circularity*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2018, nr 59, ss. 7–17.
- Ł. Dominiak, *Libertarianism and Obligatory Child Support*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2015, nr 48, ss. 90–106.
- Ł. Dominiak, *Libertarianizm i teoria praw podmiotowych*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2018, nr 58, ss. 41–59.
- Ł. Dominiak, *Libertarianizm i teoria tożsamości: koncepcja najbliższego kontynuatora Roberta Nozicka jako teoria tła zasady autowłasności*, „Politeja”, 2017, nr 48, ss. 63–84.
- Ł. Dominiak, *Problem aksjomatyczności zasady autowłasności w filozofii politycznej libertarianizmu*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2016, nr 49, ss. 42–64.
- Ł. Dominiak, *Problem dobrowolnego niewolnictwa w filozofii politycznej libertarianizmu*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2017, nr 54, ss. 61–84.
- Ł. Dominiak, *Problem migracji w filozofii politycznej libertarianizmu*, „Civitas: Studia z Filozofii Polityki”, 2016, nr 19, ss. 75–96.
- Ł. Dominiak, *Three Rival Visions of Distributive Justice: The Indirect Case for Libertarianism*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2014, nr 44, ss. 7–21.
- Ł. Dominiak, *Trzecia koncepcja wolności Quentina Skinera: krytyka libertarianńska*, w: *Quentin Skinner: metoda hi-*

storyczna i wolność republikańska, red.
Janusz Grygieńć, UMK, Toruń 2016,
ss. 265–281.

Ł. Dominiak, Walter Block, *Libertarian
Theory of Bribery and Incitement: A Re-
formulation*, „MEST Journal”, 2017,
vol. 5, nr 2, ss. 95–101.

Ł. Dominiak, Igor Wysocki, *A Libertarian
Theory of Threat*, „Studia Polityczne”,
2016, nr 43, ss. 91–108.